

TAULA RODONA  
**Mercè Rodoreda vista pels escriptors**

MARIA BARBAL  
JOSEP M. CASTELLET  
BALTASAR PORCEL  
FRANCESC SERÉS  
JOAQUIM MOLAS, moderador

**RESUM**

Debat sobre el sentit que té la figura i l'obra de Mercè Rodoreda per al món literari d'avui, en el qual van intervenir quatre escriptors d'edats escalonades i d'obra ja consolidada. Dos d'ells, Josep M. Castellet, crític de professió i editor d'ofici, i Baltasar Porcel, periodista de llarg recorregut i novel·lista que, en molts d'aspectes, va seguir camins oposats, la van conèixer i tractar personalment; Maria Barbal i Francesc Serés, tots dos, professors i novel·listes, només la van conèixer a través dels llibres i la seva descoberta va suposar un punt de partida per a la seva producció.

## RESUMEN

Debate sobre el sentido que tiene la figura y la obra de Mercè Rodoreda para el mundo literario de hoy en día, en el que intervinieron cuatro escritores de edades escalonadas y de obra ya consolidada. Dos de ellos, Josep M. Castellet, crítico de profesión y editor de oficio, y Baltasar Porcel, periodista de largo recorrido y novelista que, en muchos aspectos, siguió caminos opuestos, la conocieron y trataron personalmente; Maria Barbal y Francesc Serés, ambos, profesores y novelistas, solamente la conocieron a través de sus libros y su descubrimiento supuso un punto de partida para su producción.

## ABSTRACT

A debate on the significance of the figure and work of Mercè Rodoreda in the literary world of today, in which four established writers from different generations took part. Two of them, who took opposing paths in many respects, Josep M. Castellet, a critic by profession and also an editor, and Baltasar Porcel, a long-standing journalist and novelist, both knew and associated with her. Maria Barbal and Francesc Serés, both teachers and novelists, only know her through her books, and their discovery of her work was a starting point for their own careers.

**JOAQUIM MOLAS:** Dins l'estratègia general del Congrés, aquesta taula rodona pretén de debatre el sentit que té la figura i l'obra de Mercè Rodoreda en el món literari d'avui. I, per fer-ho, ha reunit quatre escriptors d'edats escalonades i d'obra ja consolidada que, d'alguna manera, poden representar el seu conjunt. Ben cert que se n'haurien pogut convocar uns altres que complissin els mateixos requisits, però, després de donar-hi moltes voltes, ens vam decidir per diverses raons, que no són del cas, per Josep M. Castellet, Baltasar Porcel, Maria Barbal i Francesc Serés. Dos d'ells, Castellet, crític de professió i editor d'ofici, i Porcel, deu anys més jove, novel·lista i periodista de llarg recorregut, van conèixer Mercè Rodoreda i la van tractar amb més o menys regularitat. De fet, Porcel i jo la vam conèixer el mateix dia. Jo, amb motiu de la publicació de les obres completes, havia tingut tractes amb ella per carta. I, en una de les seves vingudes a Barcelona, ens vam citar per parlar-ne de viva veu. Porcel, que tot just havia iniciat la seva ambiciosa sèrie d'entrevistes a *Serra d'Or*, aplegades més tard en volum amb diversos títols, el darrer amb el de *L'àguila daurada*, volia fer-li'n una, que va tenir lloc, segons diu, el novembre del 65 i que va sortir el mes de març de l'any següent. I va aprofitar l'ocasió per establir el primer contacte. Amb en Castellet, la vaig veure per darrer cop, enterrada en el llit d'una clínica de Girona i amb la veu mig apagada, pocs dies abans de morir. I, com hem recordat tots dos, cada un, pel seu compte, vam intervenir, amb altres amics reunits per Carme Manríbia, en les decisions finals. Els altres dos escriptors només l'han conegut pel seus llibres. O per la seva llegenda. Maria Barbal va néixer el 1949, i Francesc Serés, el 1972. Tots dos, a més de professors de secundària, són autors de novel·les i contes que han aparegut després de la mort de la Rodoreda. I, a més, tots dos poden aportar al debat un plus d'interès. La primera és del Pallars, i el segon, de la Franja, i tots dos han convertit la seva terra d'origen en el seu univers de ficció, i per tant, es mouen molt lluny del barceloní o gironí de la Rodoreda. A Castellet i a Baltasar Porcel, els faria per trencar el foc una pregunta: com van veure la Rodoreda mentre la van tractar? I com la veuen avui, al cap de vint-i-cinc anys de la mort? I a Maria Barbal i a Francesc Serés, els preguntaria què representa la seva figura, vull dir: quin sentit té per a ells? Encara els serveix? I, en tot cas, de quina manera els serveix? De fet, la Maria Barbal, i li recordava fa just un moment, ens ho va mig dir en la conferència amb què va inaugurar el cicle de l'Ateneu, però ara la pregunta va dirigida directament, no a la lectora de novel·les, sinó a la novel·lista.

**J. M. CASTELLET:** Diria que les primeres vegades que vam parlar amb Mercè Rodoreda va ser bàsicament a Edicions 62 i ho vam fer sobre llibres, sobre el món de l'edició en general, de les publicacions dels autors catalans, de quina era la situació dels escriptors.

A partir d'un moment determinat, per raons en les quals intervingué Joaquim Molas, algunes d'aquestes converses ja no van tenir lloc a l'editorial. Diria que van

començar amb una invitació a sopar que ens va fer Mercè Rodoreda a Joaquim Molas, a la meua muller i a mi. En aquest sopar es va establir entre nosaltres una relació diferent i aquest és un tema que m'interessa molt, perquè no sabia si en puc dir amistat o n'he de dir respectuosa amistat. En tot cas, va ser una relació que va durar bastant temps i que es va anar aprofundint durant el temps que Mercè Rodoreda va anar construint la seva casa de Romanyà de la Selva, on ens va convidar moltes vegades. Així, doncs, la primera relació amb la Rodoreda va ser l'editorial i més tard es va establir una relació bastant peculiar, professional i personal. Però quan em trobo gent que em diu: «Vostè era molt amic de Mercè Rodoreda», dic: «Miri, no ho sé i no m'atreveixo a assegurar-ho.» Dic això perquè arran de la seva mort i de treballs o articles que he llegit, resulta que han sortit bastants amics de Mercè Rodoreda que jo no sabia o que jo desconeixia que existissin. La meua idea sobre aquest tema, que faré molt curta, és que Mercè Rodoreda va tenir, òbviament, amics. Va tenir bastants amics, arran de la guerra civil, arran de l'exili i molts d'ells eren escriptors. Hi ha testimonis escrits en abundància. Va conèixer alguns polítics; va conèixer i tenir relació amb el president Tarradellas. Va conèixer i va admirar molt alguns pintors. I va tenir, òbviament, una relació d'amistat —i a través de la correspondència es veu— amb el seu primer editor, que va ser Joan Sales. Bé, evidentment, hi havia altres amics. I hi havia les amigues, que eren un nucli reduït, els noms de les quals són coneguts, perquè ella en parlava sempre. I, a més, hi ha la correspondència entre elles.

Ara, què volia dir ser amic de Mercè Rodoreda quan venia a Barcelona i se'n tornava, o quan es va instal·lar a Barcelona, o, sobretot, quan es va instal·lar definitivament a Romanyà de la Selva? Exactament no ho sé. He sentit dir i he llegit que, aquestes persones que s'atribueixen la seva amistat, la consideraven una persona amable, simpàtica, acollidora..., bé, una sèrie de virtuts, que no seré pas jo qui les hi negui, perquè totes són veritat. Però, caldria afegir, també, que era una persona extraordinàriament distant, extraordinàriament freda, sobretot quan ella volia ser-ho i que volia i sabia mantenir les distàncies amb la gent. Això feia que, venint del món de la Catalunya de la preguerra, de la guerra i de l'exili —un llarguíssim exili, malgrat les incursions que va fer per Barcelona—, fos difícil ser amic de la Rodoreda, i no tant pel distanciament, i per la fredor, que ella marcava, sinó per les poques ganes que tenia de fer vida social: cal dir que tampoc les circumstàncies no ajudaven, ni ella hi contribuïa. És a dir, havien passat molts anys. Això us ho diu un vetust, que sap que, quan passen quaranta, cinquanta i seixanta anys, es fa molt difícil restablir ponts o crear ponts nous de relacions autèntiques, sinceres, fermes... I és molt difícil, gairebé impossible haver establert una autèntica amistat amb una persona llunyana, amb una persona que venia d'una altra època, una persona que tenia un interès limitat a conèixer nova gent, a tornar a inserir-se en la societat —i no cal dir en la societat literària, que li interessava molt poc. Podien

interessar-li obres concretes d'alguns autors, la societat literària en general ja no li interessava.

Hi havia, naturalment, els vells amics que tenia aquí —que eren pocs—, que no sempre van tenir bones relacions amb ella. Recordo que, en algunes converses, de tant en tant —perquè més valia no preguntar-li res— deixava anar algunes coses... Per exemple, un dels viatges que va fer aquí, després de la primera tornada, es va acabar, més o menys, quan Joan Sales la va portar al despatx d'un bon amic de tots —i meu també—, que era Maurici Serrahima. Aquests dos amics seus li van clavar un sermó considerable, per intentar d'obligar-la a tornar a Catalunya per raons morals, que no cal detallar, perquè són òbvies i de tipus familiar. I ella va fugir cames ajudeu-me.

Amb això vull dir que amb el gran respecte que em mereix com a escriptora, amb el gran respecte que em mereix com a persona en la mesura que la vaig conèixer, en la mesura que he llegit alguns papers, correspondència..., penso que atribuir-se l'amistat de la Rodoredà, si més no per part dels que vivíem aquí, és a dir, els qui no veníem d'abans, moltes vegades pot ser agosarat.

Ja sé que el que he dit no és exactament el títol de la ponència «L'escriptora vista pels escriptors», però és un punt de vista personal, que finalment volia fer públic, perquè fa molta mandra posar-se a escriure coses d'aquest tipus que són i seran mal interpretades. I en fer-ho ara, verbalment i en públic, quedo més descansat.

**BALTASAR PORCEL:** Bé, jo en tinc un record excel·lent. La veritat és que no la vaig tractar gaire, perquè, en el fons del fons, no em va despertar un interès excepcional. Quan la vaig conèixer, jo ja estava embrancat en la meua recerca personal d'històries i d'aventures que anaven per un altre camí. Que a mi m'interessés relativament, malgrat admirar-la com a escriptora, com ara diré, no vol dir res contra ella. Bé, com ha dit en Joaquim, la vaig conèixer amb la idea de fer-li una entrevista per a *Serra d'Or*. Vam anar, tots dos, a un hotelet de la ronda del General Mitre, a la vora de la gasolinera, una mica més avall d'on viu en Jordi Pujol i d'un bar que es diu *Beefeater*, on jo, a vegades, anava a prendre unes copes amb alguna noia. I em va xocar molt, sobretot, per la seva indumentària, especialment, per les seves mitges de malla, la seva cabellera blanca i la seva manera de riure a boca oberta. Després la vaig veure un parell de vegades en un pis que tenia al carrer Balma, a l'altura de Pàdua, pujant a l'esquerra. Vaig anar també un parell de vegades a Romanyà, una, amb tu, Joaquim. I, com a conseqüència d'una d'elles, vaig escriure un text per a *Destino*, que vaig titular «Dama entre las flores», perquè em va estar parlant tota l'estona de les flors que cultivava al jardí. L'última vegada que la vaig veure va ser a Girona en un acte més o menys protocol·lari, d'aquests que un només hi va a escoltar i aplaudir. La vaig trobar molt cordial, molt exuberant. Molt animada. I vam parlar una llarga estona. Però, com ja he dit, jo anava per altres camins

i no vaig tenir gaire temps, i ben segur que em vaig equivocar, per dedicar-li. D'ella, el que més m'agrada són els *Vint-i-dos contes*, que vaig llegir just quan van sortir. Després *La plaça del Diamant*, i després ja no sé què dir. *Mirall trencat*, aquesta novel·la de la qual parla tothom i que té un pròleg literari molt bo, no m'agrada, la trobo falsa, bastant de cartró pedra. Però, en fi, això és una impressió personal, que, en el fons, no vol dir res. En canvi, de contes, n'hi ha d'esplèndids. Una amiga em sol dir que això no és sinó antifeminisme. No ho crec perquè precisament hi ha una sèrie d'escriptores que he llegit força, des d'Edith Wharton i Karen Blixen fins a Emily Dickinson, que m'agraden moltíssim. Vull dir que no hi ha cap mena de partit pres. Jo, quan vaig entrevistar-la per a *Serra d'Or*, li vaig dir que els seus personatges em semblaven una mica «beneits», i es va com enfadar. «No són beneits, són gent», em va replicar. Trobo que als seus personatges joves els falta la darrera aigua. Voluntàriament, no dic com a defecte de l'escriptor, sinó del món que ella vol reflectir i de la manera com ho vol fer. Li vaig fer una altra pregunta que tampoc no li va agradar, la de les seves relacions amb la família. Em va mirar de dalt a baix i em va contestar: «Les que té tothom». No la vaig treure d'aquí. I encara li vaig fer una altra pregunta, en un moment de fortes discussions estètiques: «Quins escriptors us agraden?» I em va contestar: «M'agraden els bons.» «Bé, però què voleu dir, amb això?» «Vull dir, Cervantes, Dickens...» Tot plegat em va sorprendre, però, pensant-hi, potser l'únic que amb el temps he recordat d'ella ha estat aquesta resposta. Tenia raó. Els que m'agraden són els bons. És a dir: quan la gent discuteix si una pintura és bona o dolenta, quan no hi ha uns canons definits, l'única possibilitat de treure conclusions sobre pintura o sobre literatura consisteix a visitar una vegada i una altra els museus de tot el món i a llegir llibres i més llibres. No hi ha cap altra manera. La gran pintura i la gran literatura no són una cosa definitiva, fixada i morta, sinó que són obra d'una gent que ha arribat tan lluny en la seva capacitat d'expressió que realment t'agafa, t'enganxa, i llavors tu, amb la teva, de capacitat, i contrastant-los amb les teves idees, pots arribar a unes conclusions. Jo, en aquest moment, no sols lleigeix llibres nous, sinó que en rellegeixo molts que ja tenia mig oblidats. Per exemple, Balzac. Balzac, jo no el recomanaria a ningú que no volgués passar de la literatura. És una llauna impressionant, però la capacitat que té d'agafar uns tipus del món provincial i de descriure'ls és formidable. Jo no conec ningú que sigui capaç de fer-ho com ell. Que la Rodoreda no tingués unes preferències per les teories i per la modernitat i optés pels «bons» de qualsevol època o teoria em va produir una forta impressió i al llarg dels anys m'ha fet pensar que era una dona molt sòlida. Va llegir molt, va viure i ho va passar malament, i per a la literatura, això és essencial. La vida t'empenya, en general, o et pot empenyar. La literatura és una veritat i ho és molt més que la vida i molt més que qualsevol idea o qualsevol religió. I la literatura et torna a la vida, te la fa veure d'una altra manera. Mercè Rodoreda té un món propi, una mena de tragèdia en el fons, o de desgràcia, de força negativa que l'empeny.

Quan parlaves una estona de coses diverses amb ella, notaves que, al darrere, hi havia una persona segura, la que deia «llegir els bons escriptors». Hi ha poca gent que s'atreveixi a dir una cosa així: «Els que són bons, els bons són els que a mi m'agraden.» Abans he parlat d'un grup d'escriptores que llegeixo sovint. Crec que, en línies generals, es pot distingir la literatura feta per homes i la feta per dones. I a favor d'aquestes hi ha un punt de sensibilitat, de sensibilitat i de llibertat que és difícil que es trobi en la dels homes. Els homes no són gaire lliures, i a vegades, no són sensibles. Tenen idees, són ambiciosos, això sí. En la literatura femenina hi ha un tipus de missatge en l'estil, en els personatges, en les fugues cap a un costat o l'altre. Bé crec que la Rodoreda hi cau de ple. I no crec que, per exemple, la Carson McCullers sigui millor, per dir un nom que trobo excel·lent. O l'Edith Wharton, que és esplèndida. De la Karen Blixen potser n'hauríem de parlar. La Blixen arriba a un grau d'originalitat, de sensibilitat, d'estranya llibertat que, per a mi, són un dels grans moments literaris del segle xx. La Rodoreda forma part d'aquest món, però amb un altre estil.

**MARIA BARBAL:** Suposo que la pregunta de si em serveix fa referència a la seva literatura, perquè no l'he coneguda com a persona, la qual cosa trobo que està molt bé. Dic jo moltes vegades que desitjo que no em coneguïn com a persona. En aquest cas, potser pel que veig, ha estat una fortuna.

De totes maneres, jo crec que, per mi, Mercè Rodoreda s'inscriu en aquell grup de persones que escriuen destil·lant en paraules el seu univers. És a dir, la vida pròpia, però també la seva època, la història del seu país, les experiències, no solament les seves, sinó les del voltant, etc. Per tant, és una obra molt personal i aquestes són les obres que m'interessen i els escriptors i les escriptores que m'interessen són els que fan això. Per tant, ja d'entrada manifesto que em serveix moltíssim l'obra de la Rodoreda dins de la tradició catalana. He fet referència a ella moltíssimes vegades. I també, en particular, com a dona escriptora. Tot i que jo discrepo de Baltasar Porcel, perquè justament a mi m'agrada reunir el que és literatura d'homes i de dones i penso que no hi ha gaires diferències i la qüestió de la sensibilitat, jo crec que va més per persones que no pas per gèneres.

Aleshores, jo he estat reflexionant sobre quina mena d'escriptora —perquè jo ho havia entès així—, quina mena d'escriptora és Rodoreda. Jo entenc que quan ella marxa a l'exili, quan ja ha escrit cinc novel·les, quatre de les quals rebutja, però *Aloma*, per exemple, ja ha rebut el Premi Crexells de 1937, ella realment ja és una escriptora, és una narradora i algunes de les seves millors virtuts com a narradora ja hi són, a *Aloma*. Però faig una pregunta que és una mica especulativa i que envio a tothom, als presents, i és: què hauria passat sense tanta pressió com li ve a partir d'aquell moment? Perquè només el fet de ser exiliada, deixar el seu país, la seva cultura, la seva llengua, haver d'enfrontar-se amb la necessitat de guanyar-se la vida, que és un element bàsic, incloure's en un altre món... Si hi afegim que, a més a més,

tenia una relació no exclusiva amb un home —la qual cosa la feia patir molt—, trobem aquí una sèrie de pressions que trobo que es fan molt fortes durant vint anys de la seva vida. Què hauria passat sense tantes i tantes pressions?

Diríem que mentalment m'he posat en la seva pell i crec, aquí sí que estic d'acord amb Baltasar Porcel, que les pressions són molt bones per a l'escriptura, no per als escriptors, no per a les persones, però sí per a l'escriptura. De vegades pensant en aquest conte, el pescador, el personatge en concret de *La meva Cristina*, que es belluga amb aquelles parets de la balena i gairebé asfixiat sobreviu... De vegades penso que és la imatge de la Rodoreda, que potser s'ha volgut veure que ella explica la seva vida parcialment en algun personatge de *Mirall trencat*. O en algun altre llibre, o en algun conte en concret, però potser jo veig més l'autora en aquest pescador que està en una situació de màxima asfíxia, gairebé, o sigui, gairebé a prop de l'asfíxia. Què hauria estat d'ella?

Jo penso que si no hi hagués hagut la guerra civil, ni el seu exili, ni tot aquest etcètera, doncs probablement ella hauria continuat sent una gran narradora, però fins en aquest límit, fins al límit que fa que avui n'estiguem parlant, que tants estudiosos s'hagin dedicat a mirar amb lupa —diríem— els seus textos, les seves connexions, etc., no. Jo no la vull respondre, la pregunta, però la deixo a l'aire.

He pensat que aquestes pressions fan que probablement només es pugui recuperar la seva vida gràcies a la literatura i jo pensava que potser amb una d'aquestes ja n'hi hauria hagut prou. He pensat també que és una autora que m'interessa actualment, i ara en sóc més conscient que quan la vaig començar a llegir, probablement als anys setanta o a prop dels seixanta. M'interessa aquesta autora per la seva particular visió del món, incloent-hi aquest dramatisme que es diu, el podríem anomenar *pessimisme* —però potser no hi estic d'acord, que és *pessimisme*—, la seva radicalitat i, fins i tot, incloent-hi la crueltat que apareix i que ha estat a bastament remarcada. Aquesta visió m'interessa molt. També la tensió de la seva prosa, que està feta d'elegància i de vivacitat.

Abans la Marina Gustà ens n'ha parlat molt bé i més concretament de l'ús de les veus narratives i la descripció de personatges. Aquests elements per mi són importantíssims, i tota la seva obra la veig molt relacionada, tot i que hi ha una evolució en les novel·les, que jo entenc que, per exemple, a *La plaça del Diamant* i en part a *Aloma* ja hi ha els temes que apareixen d'una manera molt més freda i en forma d'idees a *Viatges i flors*. Que sabem que una de les parts «Viatges als pobles»..., en realitat «Viatges a uns quants pobles» la va escriure a Romanyà els últims anys. Aquí hi ha el seu corpus d'idees que és, per exemple: la vida és inútil; l'individu està sol i les comunitats, els pobles, també; existeix la bellesa, però és esquerpa i no facilita viure; la natura és puixant, domina per sobre els humans de forma absoluta; la felicitat és una trampa, apropar-s'hi és fer-ho a l'agressió i a la mort, i per deducció la mort constitueix un descans.

I per acabar voldria dir, és clar, també havia pensat, què és el més important d'un autor? La creació i després en què consisteix la rebuda d'aquest creador per la pròpia societat, també connectant amb alguns comentaris que han sortit aquí.

Jo entenc que quan ella comença a retornar a Barcelona, després dels anys a França i dels anys a Ginebra, es troba que la seva catalanitat està intacta però, això no obstant, ella ja és una persona que pertany a un altre món, no és una catalana normal i corrent. La Barcelona que troba no és la Barcelona que va deixar, ni de bon tros, tampoc Catalunya i, per tant, jo crec que no és gens d'estranyar que ella tingui una actitud, més aviat, retirada, no gaire... que no vulgui fer familiaritat, a més, hi ha una tendència a preguntar sobre la vida dels escriptors, sobretot de les escriptores, que no té gaire interès —trobo jo—, encara que analitzant hi puguem veure relacions amb l'obra. I, aleshores, aquesta actitud d'ella de privacitat o de distanciament, la trobo absolutament coherent. Ella no pot connectar d'una manera normal amb la seva societat —i no ho dic parlant d'ella en concret, que no ho sé—, però penso que és el que seria normal en qualsevol persona tingués el caràcter que tingués. Per tant, la seva percepció és prou irregular, primer amb algunes cauteles o moltes i fins que són els lectors que l'aclamen, aleshores passa de ser gairebé una desconeguda a ser una autora venerada, la qual cosa crec que li podia causar una incomoditat notable encara que li provoqués naturalment molta satisfacció.

Bé, que la seva catalanitat era de pedra picada, ho demostra el fet que va deixar els seus drets literaris a l'Institut d'Estudis Catalans i aquella il·lusió que li venia de l'avi amant de Verdager, que havia estat una nena solitària, educada en una família amb inquietuds i molt catalana, té una evolució i, de fet, en bastants dels seus llibres o quan comenta el desig d'escriure bé sempre diu: «M'agradaria que aquesta obra estigués ben feta, perquè Catalunya quedés com un país d'escriptors notables i que estan a nivell europeu.» Ho diu evidentment amb d'altres paraules, probablement d'una manera molt més viva i sintètica, però a mi sempre m'ha emocionat aquest desig d'ella de representar Catalunya, malgrat tots els anys que li toca passar a fora.

**FRANCESC SERÉS:** Jo no vaig conèixer Rodoreda. De fet, és una cosa que intento fer bastant, no conèixer gaire gent i sobretot no conèixer gaires escriptors. El tracte entre escriptors és bastant complicat, sobretot si has pogut llegir a fons la seva obra, sempre hi ha punts de fricció. És normal, per això és una cosa que aplico, no només als que òbviament són morts, sinó també als que són vius. Millor no conèixer-los gaire.

La meua relació amb Mercè Rodoreda és molt tardana, vull dir que es produeix cap allà als vint anys. Sóc educat a l'escola en castellà, a la Franja de Ponent. La literatura catalana, fins que no m'arriba a les mans *Camí de sirga*, és per a mi una cosa absolutament desconeguda. Malgrat estar a 10 km del límit territorial de Lleida, nosaltres no feiem mai català. No l'estudiàvem més que una hora setmanal

i apuntar-s'hi era optatiu. Per tant, l'únic que podies fer era aprendre els rudiments de llengua i els coneixements de literatura catalana eren pràcticament nuls.

No és fins que començo a llegir *Camí de sirga*, per això, per mi és un llibre importantíssim, que m'adono que al país del costat, que en aquell moment jo ni tan sols intueixo ni tan sols sé que és el meu, hi ha literatura. Una literatura tan rica com la que jo em pensava que era la meva literatura, la literatura castellana, en aquell moment, no n'hi havia cap altra.

Rodoreda la llegeixo amb vint anys i em va passar una mica el que li va passar al Baltasar amb *Mirall trencat*. El primer llibre que llegeixo jo de Rodoreda és *Mirall trencat* i la veritat és que no em va produir cap efecte; cap efecte vol dir que va ser un llibre que em va costar moltíssim, era un llibre d'una societat que a mi m'era totalment aliena. Una societat llunyana, de persones que no podien dialogar amb cap de les persones que jo coneixia, més enllà de la menestralia, més enllà de la gent treballadora.

El veritable coneixement de Rodoreda ve a partir de *Viatges i flors*. *Viatges i flors* per mi és un llibre fundacional. Quasi diria que em va fer el mateix efecte que *Camí de sirga*, quan el vaig llegir. Si de cada autor tens un llibre que t'ha fet l'efecte i que ha servit per tirar endavant la teva obra, diria que *Viatges i flors* el puc posar a l'alçada de qualsevol altre llibre de qualsevol altre autor europeu, i en qualsevol altre idioma. No hi ha cap mena de diferència qualitativa. Per mi és un llibre bàsic.

Dit això, allò que més m'interessa de Rodoreda és per motius que són fàcils d'entendre, les coincidències amb els meus interessos com a escriptor. Jo, quan llegeixo algú, sovint el llegeixo intentant veure què és el que ha fet ell amb el material que ha tingut a prop. En aquest sentit, m'interessa molt tota la literatura de Rodoreda, perquè és una escriptora que tracta allò que té més a prop. És a dir, la seva matèria primera és el país, és el país on habita i això per mi és importantíssim. Dic que és importantíssim, perquè molt sovint quan tu comences a parlar de la gent que tens a prop, quan comences a parlar, a escriure o descriure això mateix que deia en Baltasar Porcel sobre el Balzac de la gent de províncies, tu comences a escriure dels veïns, per dir-ho d'alguna manera molt sovint reps una mirada, com una pressió com si aquells veïns no fossin una matèria literària prou qualificada, cosa absolutament falsa, òbviament. Però, Mercè Rodoreda ho fa això. Mercè Rodoreda fa llibres que són gairebé fundacionals —*La plaça del Diamant*, *Aloma*, *El carrer de les Camèlies*—; els ambients on es mouen els seus personatges són per mi gairebé —com ho diria jo— com un mapa previ —no ho dic perquè sigui el cas de ser aquí i de Mercè Rodoreda...—, com un mapa previ o com les instruccions que jo necessito a l'hora de moure'm en el meu món i intentar narrar-lo. Des d'aquest punt de vista, penso que el que més m'ha apropat a Mercè Rodoreda és precisament que ha estat capaç —com penso que també ho han estat els grans escriptors que m'interessen a mi— d'enfrontar-se amb el seu país en el

sentit més profund del terme, no en el sentit d'il·lustrar-lo, no en el sentit de fer-ne una foto fixa, sinó de fer-ne una foto en tres dimensions, és a dir, de fer una foto que va més enllà del cinema, plena de sentit, d'estètica i, per tant, plena de sentit ètic i plena de sentit moral.

Més important, i això també, perquè darrerament m'hi he trobat en molts llocs a l'hora de defensar aquest tipus de coses i de defensar aquesta idea de la proximitat del motiu literari en el cas d'escriptors catalans, el mateix passa amb Pla, i tants d'altres —el cas de Joan Sales és claríssim—, com si hi hagués la necessitat d'anar a buscar, fins i tot, actualment —d'això que dèiem que el món és global—, buscar històries allunyades del país en què vius. Llavors, per exemple, et trobes quan et toca anar a festivals o anar per Europa a fer xerrades —no us penseu ara...—, això ha sonat molt malament, això d'anar a fer xerrades, hi vaig molt poc sovint, però és una cosa que et toca fer de tant en tant i et trobes amb literatura escrita des de tots els punts de vista possibles quan parlem de geografia. És a dir, trobes escriptors que per ells són capaços i parlen d'una parella, ella austríaca i ell de Seattle i es troben en un aeroport de... jo que sé de..., per exemple, de Malàisia, de manera que gairebé t'és igual qui ha escrit aquell relat i quins són aquells personatges que són absolutament intercanviables, tant t'és un metge suec com un revisor de bitllets txec. Per què? Perquè la història és absolutament canviable.

És clar, Mercè Rodoreda no ho fa això. Mercè Rodoreda ens parla d'unes històries que ens són molt i molt properes i, fins i tot, en els moments que és més allunyada del que podríem anomenar «realitat», que són més fabulades, estic pensant ara en un conte que és meravellós, «Viatge al poble de les rates ben criades», és a dir, fins i tot quan fa una faula d'aquest tipus... Fins i tot en aquest cas que és una faula absolutament moral, que sembla del segle XIX, i amb aquest desplaçament l'aproximació que està fent al país que ella ha viscut és claríssima.

Per tot això, la manera que sempre he tingut, d'un temps ençà de llegir, no només Rodoreda, sinó Pla o Sales, és des d'aquest punt de vista de veure com aquests escriptors han fet o han pogut accomplir una tesi que va estar molt en voga als EUA, fa cosa de deu anys, que ha estat molt replicada, molt discutida. Aquesta tesi ve a dir que tota la literatura del Tercer Món, o tota la ficció del Tercer Món, tendeix o vol fer una al·legoria nacional, perquè, en definitiva, és una literatura de la resistència. Aleshores, a mi sempre m'ha interessat demanar-me fins a quin punt això era aplicable o discutible o fals directament quan ho intentàvem aplicar a la literatura catalana, sobretot del període de la postguerra i, fins i tot, es pot dir del començament de segle.

Dir que era una literatura de Tercer Món, en un principi, no ens ha d'espantar i no ens hauríem de sentir insultats. De fet, si pensem en la literatura que es produeix després de la victòria franquista, és una literatura totalment prohibida. És una literatura que no disposa de cap mena de mitjans, és a dir, una literatura des del punt

de vista que té algunes connotacions i algunes característiques que serien aplicables al Tercer Món. Quan penses en tots aquells llibres que s'estan produint en aquella època..., veus que realment tenen una voluntat de reconstrucció. Jo no sé si aplicaria tant l'adjectiu de *catalanitat*, que ha fet servir la Maria Barbal, perquè tampoc no sé ben bé què és, això, quan parlem de literatura, però sí que diria que hi ha una voluntat de reconstrucció i de fer que hi hagi alguna cosa sòlida que vagi quedant i que serveixi per posar els fonaments per al temps posterior.

No sé si aquesta idea de la voluntat de construir una al·legoria nacional és explícita en les obres de Rodoreda, si és molt discutible, o és molt errònia, però em sembla que seria una bona cosa intentar veure si en el període de postguerra i, fins i tot, fins a la caiguda del franquisme ha existit realment aquest fil conductor, un lligam del qual els escriptors n'han estat conscients. Em sembla que el cas de Pla és paradigmàtic, tot i que aquí la tesi no es compliria, perquè Jameson parla de l'al·legoria i de la ficció. O el cas de Gaziol o el cas de Sales. Em sembla que seria un element a tenir en compte i no sé, potser és per desconeixement, però em dol que no hagi estat prou estudiat, o prou bellugat o prou discutit aquest punt.

**JOAQUIM MOLAS:** Crec que s'han tocat molts punts, que potser valdria la pena d'enumerar i, si cal, de discutir, tot i que, en el curs del debat, ja se n'han discutit alguns, per exemple, el poder de creació de Balzac. O el de la distinció entre la literatura feta per dones i la feta per homes. Castellet, malgrat haver-la tractada, diu, amb una relativa assiduïtat, s'ha preguntat si realment la va arribar a conèixer. I, dels tres novel·listes, Porcel és qui ha mostrat més reserves, Barbal, per contra, és qui l'ha presa, en principi, com a model, i Serés l'ha posada, juntament amb Jesús Montcada, com un dels seus punts de partida. Estic d'acord amb Castellet. La Rodoreda que vam conèixer, és a dir, la Rodoreda de la maduresa era com una gran calaixera, de la qual, per més calaixos que obrissis, en quedaven sempre un munt per obrir. Òbviament, no els hem obert. Ni ho preteníem. S'ha parlat d'una persona molt replegada sobre ella mateixa, si no distant, reservada i solitària, sotmesa a tota mena de pressions, sobretot, després de la carnisseria civil. I algú s'ha plantejat què hauria estat la Rodoreda, i en general, el país, i amb ell, la seva cultura, sense aquesta carnisseria. Vés a saber! En tot cas, una cosa molt diferent. Per a Serés, i crec que té raó, la Rodoreda va participar, com Pla i Villalonga, en la reconstrucció del món que la guerra i el franquisme havien enderrocat. I va construir un món literari propi, d'una gran riquesa i complexitat. Porcel l'ha comparat, ni que hagi estat pel damunt, amb el de les grans novel·listes del segle xx. Potser valdria la pena d'insistir-hi, ni que fos com a simple exercici.

**BALTASAR PORCEL:** Tenia una sèrie de problemes personals, de problemes polítics, etc., relacionats amb Barcelona i, és clar, això la feia estar retreta. Jo ho trobo

ben normal. Les preguntes que li vaig fer..., jo feia un tipus d'entrevista a una sèrie de persones que eren, en teoria, importants aquí i que tothom coneixia, però jo volia explicar com era la gent per dins. Què menjava? Quina vida portava? Volia crear una gent viva, oi? I, per això, li vaig fer les preguntes, a mi m'importava un rave la vida personal d'ella. A mi m'interessava més la seva literatura, i la seva literatura la trobava interessant, però això que dius és bastant exacte. A partir dels *Vint-i-dos contes* va ser —amb el record que jo en tinc—, va ser totalment acceptada i amb una mica de sorpresa d'ella i es va posar a treballar... i aquí sempre va tenir aquesta cosa que era... molts mals records que li comportava tot això i la gent... jo m'imagino la pobra dona, amb en Sales i el Serrahima i, home, n'hi ha per tornar a partir a Ginebra. Que són tots ben respectables, cadascú a casa seva i Déu a la casa de tots, però ella a Ginebra.

**J. M. CASTELLET:** M'ha sorprès una de les afirmacions que ha fet en Serés, perquè no coneixia aquesta interpretació de la literatura catalana com una literatura «apartada» de les altres per raons històriques i, per tant, com una literatura del Tercer Món, una literatura de resistència. Els exiliats, que sabien com havien anat les coses, i els catalans de l'interior, que, si volien, també podien saber-ho, estaven immersos en un context molt determinat, que és fonamental i del qual no s'ha parlat gaire, que és el de la guerra freda. Si ens remuntem als orígens de la guerra freda, ens trobem amb el que podríem qualificar de traïció dels països aliats. Aquests països, tan admirats per tots nosaltres —França i Gran Bretanya, bàsicament—, van deixar penjada la República, la van ajudar amb moltes reserves o simplement se'n van rentar les mans. I després no van fer res de positiu. Crec que la literatura catalana és una literatura europea i que s'ha d'interpretar des de dins d'Europa i que s'ha de fer amb totes les seves conseqüències. Pot resultar una idea seductora per als escriptors catalans sentir-se rebutjats com si fossin del Tercer Món. Però els escriptors del Tercer Món no estan inclosos dins el mapa cultural d'Europa.

**JOAQUIM MOLAS:** Tens raó. Crec que, per moltes raons, un dels nostres referents va ser la resistència francesa. Per això el *Silence de la mer*, de Vercors, un dels símbols de la resistència francesa, va ser traduït immediatament al català i va circular de forma clandestina pel país. Crec que la guerra i la consolidació del franquisme van deixar un fort sentiment de culpa a Gran Bretanya, però no en d'altres països bel·ligerants, i dic això perquè a la Gran Bretanya es va constituir molt aviat l'Anglo-Catalan Society i es van recuperar els lectorats de català instaurats els anys trenta. No s'han estudiat, i valdria la pena de fer-ho, les actituds de l'hispanisme no sols dels països vencedors, com Gran Bretanya i França, sinó també dels perdedors, com Itàlia i Alemanya. Russell-Gebbet, per exemple, fent una enquesta dialectal pel Pirineu, es va topar amb un guàrdia civil que li va demanar, no cal dir que en

castellà, que s'identifiqués. I Russell-Gebbet li va respondre: «En català o en anglès, si us plau. El castellà no l'entenc.» Podia fer el gest, i el va fer. En aquest sentit, recordo una forta discussió amb Meregalli, que pretenia de demostrar-me les virtuts de Madrid i d'Ortega y Gasset enfront del provincialisme sense suc ni bruc que jo defensava. Val a dir que Dario Puccini defensava tot el contrari i fins va ajudar a crear, per a Jordi Carbonell, una càtedra universitària de llengua i literatura catalanes.

**J. M. CASTELLET:** Eren intel·lectuals d'esquerra.

**JOAQUIM MOLAS:** L'esquerra anglesa, menys la francesa, i a partir d'un moment donat la italiana, sí que van donar suport a l'antifranquisme.

**J. M. CASTELLET:** Però no els governs.

**JOAQUIM MOLAS:** No, els governs, no.

**FRANCESC SERÉS:** Em deixeu contestar a mi? És que em sembla que són dues coses, senyor Castellet, totalment diferents. En cap moment he trepitjat aquest camp de què vostè m'està parlant. A veure, possiblement m'hagi explicat força malament. El que intentava dir és que hi ha unes literatures que pertanyen a països amb més poder i literatures que pertanyen a països amb menys poder.

**JOAQUIM MOLAS:** Segur.

**FRANCESC SERÉS:** Intentava il·lustrar aquest punt de vista pel que fa a Mercè Rodoreda perquè és un tema que m'ha interessat molt des de sempre. La literatura de llengües menys parlades pot estar a l'alçada de les que tenen molts milions de possibles lectors. Tots ho sabem, els Països Catalans són un lloc molt petit, és un lloc amb una densitat de bona literatura. Una cosa no té res a veure amb l'altra.

Aquesta literatura dels països que no disposen d'un exèrcit potent o d'una economia sòlida —diguem-li com vulguem— o simplement que no tenen regularitzada la qüestió de la llengua a casa seva, era susceptible de ser llegida com una al·legoria nacional i això em sembla que en certs casos és veritat, en d'altres no és tan veritat, i en d'altres això és aplicable a la ficció i és aplicable a la no-ficció i a vegades això funciona i en d'altres no, i em sembla que això era un bon element per llegir autors com ara Rodoreda, Sales o Pla. Hi ha una casuística molt variada. És a dir, que és aplicable. Que no podem ser dogmàtics, és cert, però no sé si tenia res a veure amb la qüestió de les potències i la guerra freda.

**J. M. CASTELLET:** En aquestes —com en diuen...— literatures emergents, ja fa molts anys que publiquen i, vull dir, que ja han emergit. Hi ha l'Índia, també hi ha llocs... a Sud-àfrica, etc., molts autors d'aquests importants que han escrit en anglès i que escriuen en anglès i, per tant, la comparança ja no ens toca.

**BALTASAR PORCEL:** Em basta el que he viscut. A l'estranger, no he trobat cap interès per la literatura catalana i sí, més aviat, menyspreu quan sabien que escrivia en català. Recordo Marguerite Duras, que allà a casa seva, al carrer de Saint Benoît, vam tenir una enganxada de mil dimonis, perquè la Duras em va dir: «Què en fa vostè de tot això?» I li vaig replicar: «El mateix que vostè. No ho sé, vostè no era de parla indoxinesa i va fer aquelles novel·les d'un dic contra el Pacífic?» Va dir: «Però allò no era res, era molt dolent. Les bones són les d'ara. Vostè el que ha de fer és estar aquí a la revolució.» I jo: «Ja hi estic també, però no tinc temps d'estar en una banda i en l'altra.» Recordo això. I l'André Malraux no volia parlar amb mi, perquè deia que era l'Espanya franquista i jo li vaig dir: «Vostès, que tenen relacions amb Franco. Jo sóc català.» I ell va dir: «Això ja és diferent.» I quan les persones sabien que escrives en català, no estaven per a això. Ara, hi havia professors, que eren gent d'un altre món...

Quant a aquí, hi havia dos tipus de persones: uns que escriviën, perquè s'havia d'escriure en català i llavors sí que hi havia gent que se sentia que feien pàtria, aguantant la literatura, aguantant la pàtria, però n'hi havia alguns que valoraven sobretot la qualitat del llibre per damunt aquesta altra actitud. Aquesta és per mi la diferència. Hi havia escriptors excel·lents que se sentien molt catalans, però el que volien i propugnaven era la gran literatura. I després n'hi havia d'altres que anaven fent i que seguien la processó de la pàtria. Aquests dos punts, aquests dos mons que hi havia a vegades concordaven, però molts escriptors existien només perquè escriviën en català. I hi havia també —això és curiós— una sèrie d'escriptors que escriviën en castellà i que existien perquè escriviën en castellà, perquè la baixa qualitat d'aquests era molt forta, però com que escriviën en castellà existien.

**JOAQUIM MOLAS:** Sí, és una època que s'ha de revisar a fons, perquè és extraordinàriament complexa. Conec gent que feia treballs d'investigació i els enviava als premis de l'Institut, només perquè l'Institut pogués dir que s'hi havien presentat un nombre respectable de treballs. O feien novel·les i versos amb la mateixa intenció. Mira, en les famoses antologies poètiques universitàries, la meitat eren patriotes que estudiaven dret o medicina i feien versos, simplement per donar fe de vida. Ara, és clar, n'hi havia també d'altres, que eren els escriptors de veritat.

**BALTASAR PORCEL:** Jo me'n recordo que teníem moltes discussions sobre aquest tema.

**VEU NO IDENTIFICADA 1:** La primera cosa que ens va cridar l'atenció sobre la literatura catalana a nosaltres, joves estudiosos, perquè sóc de la postguerra, va ser l'antologia de Josep M. Castellet i de Joaquim Molas.

**JOAQUIM MOLAS:** Es refereix a *Poesia catalana del segle xx*?

**VEU NO IDENTIFICADA 2:** Sí, i després la literatura anomenada *clandestina*, el Salvador Espriu dels temps de la clandestinitat i Carles Riba, va privar, i a Baltasar Porcel i a nosaltres ens va encantar i ens vam posar a estudiar la literatura catalana en aquell moment, però sí que era difícil dir-se català —encara avui és molt difícil— i anar a favor de Catalunya i de la literatura catalana, que no era una literatura del Tercer Món. Jo vaig ser —com ho diré— apadrinada per un senyor que coneixia molt bé el senyor Josep M. Castellet, i que em va donar a llegir precisament els escriptors catalans. Res més.

**ANNA MARIA SALUDES:** Voldria saber per què encara es diu que la Rodoreda només va deixar els seus drets d'autor a l'Institut d'Estudis Catalans. Si bé és cert que ho va fer, també cal recordar, pel valor documental biogràfic que representa, que el primer beneficiari no tan sols de la propietat intel·lectual, sinó també del pis del carrer de Balmes, amb tots els seus béns personals (mobles, biblioteca, etc.), era Armand Obiols. Així es llegeix en els dos primers testaments que l'escriptora va atorgar. Un del 1967 i un altre del 1968, en els quals queda ben especificat que, en el cas que Armand Obiols morís abans que ella, el segon legatari seria l'Institut d'Estudis Catalans. I així ha estat. Tanmateix, l'any 1975, probablement per un desig de transparència, Mercè Rodoreda ja resident a Catalunya, i quatre anys després de la mort de l'Obiols, va dictar encara un tercer testament, i mentre establia com a hereu universal el seu fill Jordi, i llegava el pis de Balmes al nét Ignasi, confirmava els drets d'autor per a l'Institut d'Estudis Catalans.

**VEU NO IDENTIFICADA 3:** Jo volia preguntar al senyor Castellet si em podria dir si hi havia algú més a la reunió del carrer Petritxol amb Maurici Serrahima.

**J. M. CASTELLET:** No m'atreiria a explicar aquestes coses si no hagués passat tant de temps i no me les haguessin explicat per separat els dos protagonistes. Jo vaig tenir molta amistat amb Maurici Serrahima i, bé, un dia, tot parlant em va dir: «Noi, això de la Rodoreda és que és una llàstima.» Jo crec que Serrahima era una persona excel·lent, que ha estat una mica massa oblidada per no haver fet literatura de creació, que en tenia, però que més aviat és fluixa. Aleshores em va explicar més o menys això i, bé, semblava tan versemblant que jo li vaig preguntar a Rodoreda. Però si li hagués preguntat primer a la Rodoreda segurament no m'hauria contestat.

I la Rodoreda m'ho va confirmar. Qui més hi havia? No en tinc ni idea, ni tan sols si hi havia algú més. Jo li dic que és una versió contrastada pels dos protagonistes i, per això, m'he atrevit a explicar-la.

**VEU NO IDENTIFICADA 3:** Sí, en el dietari, Maurici Serrahima explica que l'ha anat a visitar la Mercè Rodoreda; evidentment no explica del que van parlar, van parlar d'altres coses.

**J. M. CASTELLET:** Maurici Serrahima era un gran catòlic, en Joan Sales era un gran catòlic i, bé, jo també entenc que creguessin que una amiga de tots dos hauria estat millor que hagués tornat a Barcelona, per les raons morals pròpies de la religió que professaven. I és molt comprensible també que la Rodoreda —no hi havia avió en aquells moments— agafés el primer tren i marxés, perquè era un atac a la seva intimitat, d'una manera que estic segur que va ser molt educada, però que ella no podia admetre.